

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.
J. VERMEULEN & J. BOES.

Heksenprocessen te Olsene. — 1661.

TER INLEIDING.

De gemeente Olsene kende rond 1661 verscheidene lenen :

1. — Leen en heerlijkheid van Walle met het kasteel, afhangende van de heerlijkheid van het Vlaendersche met een tiende, waarvan de derde schoof toekwam aan de pastoor.
2. — De heerlijkheid van Houtstrate.
3. — Leen en heerlijkheid ter Crayen.
4. — Leen en heerlijkheid ter Woestijne.
5. — **De vrije eigendom van Olsene**, afhangende van God en de zon, met het recht op het beste hoofd.
6. — Leen en heerlijkheid ten Broucke, afhangende van Nevele.
7. — Nog een leen ten Broucke.
8. — De heerlijkheid van het Vlaendersche, aan de graaf van Vlaanderen, bij het leenhof van Tielt⁽¹⁾.

De heerscepe van den eyghinen van Olsene hoorde in 1404 toe aan Pieter Vandersype, gehuwd met Kat. Heyman. Hij was heer van Denterghem. Het vrije kwam later aan de familie Lanc-hals en Piers van Welle. Vandersype had rechten op te Walle, te Camsins, te Belleghem en andere kleine lenen te Olsene; ook op de inkomsten der kapittels van Kortrijk, Doornik en Harel-

(1) Staatsarchief Gent. — Familiefonds Olsene 117.

beke te Olsene. De heerlijkheid van de vrije eigendom gaf de titel van heer van Olsene met schepenbank en gherechte⁽²⁾.

Samenstelling der Schepenbank in 1661 :

15 Januari	21 Februari	30 Maart
Heindrick weytack	—	Heindrick weytack
Jacq. stuvaert	Jacq. stuvaert	—
Joos vandeputte	Joos vandeputte	Joos vandeputte
Jan minne	Jan minne	Jan minne
Gillis wullaert	Gillis wullaert	Gillis wullaert
Jan martens	Jan martens	Jan martens
Jan van biebrouck	Jan van biebrouck	—
—	Anth. de sloovere	Anth. de sloovere
—	—	Joos adams ⁽³⁾

Het gerechte stond op een knooppunt van de Ghentsche heerwegh en de kasteeldreven. Vermoedelijk dezelfde plaats, gemeld in het Landboek 1755 als « een driehoekte boomplante-rijke met den tooveressenknok ». De familie Piers liet op deze plaats een grot bouwen ter ere van O. L. V.

EERSTE PROCES. — 15 Januari 1661.

Joos verpraet, fs Arents tekent contract met duivel Rascondt om aan geld te geraken, woont heksendansen en vergaderingen bij, betovert drie paarden.

Na bekentenis, gestraft met de dood door « woeling » aan de staak en verbranding van het lijk; de kosten van het proces en verbeurte van goed.

De plaatsnaam « Voorde » wijst naar de Steenbeek (grens Olsene-Machelen)⁽⁴⁾.

TWEEDE PROCES. — 21 Februari 1661.

Mayken de smet, echtgenote Jan rahou, is door contract gebonden aan Heyne de duivel, waarmede ze vleselijke conversatie heeft. Zij ontvangt grauw poeder om de appelbloesem te

(2) St. arch. Gent : don Lippens 72. — N. B. De galg stond steeds aan de heerweg buiten de bewoonde plaats.

(3) St. arch. Gent. — Deinze 134/320 : Resolutieboek.

(4) Gemeent. arch. Olsene. Landboek 1755.

bestrooien, woont de heksensabbat bij; laat mensen eten van vergiftigde appelen en koeken; betovert koeien; stort spinnen, aardvlooiën en venijn op kultuurplanten.

De feiten gebeuren: achter « de papegaey », een herberg, waarin Jan martens woonde. Waarschijnlijk het schuttershof en gelegen op de plaats waar nu het klooster staat⁽⁴⁾.

De heksenvergadering heeft plaats op de toveressenknok te Olsene en op Petegem-knok, op de mote van de oude molenwal te Boelare. Deze molen is door de Gentenaars vernield in 1380 en nooit hersteld; maar de mote is steeds vermeld in het renteboek van Deinze-heerlijkheid⁽⁵⁾. De vergadering had om de veertien dagen plaats tussen Dinsdag en Woensdagnacht. Een knok is een driehoek aan alle zijden omgeven door een straat⁽⁴⁾.

De heksensabbat gebeurt op de Eechaut van S. Pieters-Gent, wel onderscheiden van de Eechaut op S. Kerst, dus aan het huidige park, en op de vier hoogdagen van het jaar⁽⁶⁾.

DERDE PROCES. — 30 Maart 1661.

Elisabeth de smet, alleen « verdacht » van toverij, wordt voor 10 jaar gebannen uit Vlaanderen en betaalt de kosten.

De balliu is Philips van biesbrouck; de greffier J. stuvaert. Gillis wullaert, in de zaak n^r 2 betrokken, zetelde in de bank.

VONNISSEN.

I.

Omme dieswille dat ghij Joos verpraet fs Arents ofte soo ghij anderssins ghenaeamt ofte ghetoeanaemt sijt u soo verre hebt vergeten van met den duyvel der hellen ghenaeamt Rascondt uwen familieren te maecken ende omme te gaen mondelinghe contract twelch denselven duyvel heeft ghestelt ende gheschreven op pampier dat hij bij hem hadde ende bij u daernaer is onderteekent met uw eyghen bloet ghecommen uut uwen tweeden vingher van uwe rechte handt daertoe ghenomen ende ghebesicht hebt eene spelle om denselven te openen ende

(5) Stadsarch. Deinze 1627. Deze plaats niet verwarren met kruispunt der staatsbanen Gent-Kortrijk en Oudenaarde-Tielt, nu Petegemknok genaamd. De oude Knok was bij de Tichelbeek aan de Machelse grens tegen de oude heerweg te Boelare.

(6) Jaarr. Gent — n^r 37 II Fo. 27 v°.: ten eechoute in de prochie van S. Kerst.

voorsejde bloet te cryghen ende dat ghij bij tvoorseyde contract afsweerende Godt almachtich uwen Schepper ende salichmaecker sijne ghebenedijde moder ende alle godts lieve heylichen den duyvel hebt aenghesworen ende u begheven onder sijn bewelt ende heerschappije als tooveraer op den toesech bij denselven fammiliere aen ul. ghedaen dat ghij somtijts saudt proffycteren eenighe verborghe schatten niet jeghenstaende dat de duyvel u alsdan onbekendt was.

Soo ghij seght daer te voorent op eenen anderen keer u eerst aenghecommen sijnde op een seker stuck landts ghenaeamt de voorde daer ghij gynckt al dubbende ten respecte van tverlies van uwen onghst in peyne synde wat ghij met u huushouden soudt maecken alsdan hebt bevonden de bedriegherijen van denselven duyvel nademael hij u aldaer aenghecommen sijnde in de ghedaente van eenen landtsman aen u heeft gheseyt dat hij wiste eene burse met geldt steckende in eene haeghe bij soo verre ghij hem dienen ende dat ghij sulcks gheaccepteert hebende met hem sijt ghegaen ende de voorgeschreven burse hebt ghehaelt ende daermede thuus ghekeert sijnde die hebt gheopent ende daerinne in plaetse van geldt niet anders en hebt bevonden als drooghe blaederen ende strondt — als ghij eerst soudt hebben ghewaere gheworden (soo ghij segt) dat denselven landtsman den duyvel was.

Dat ghij oock continuerende in u : voors quaet u niet alleene eenighe keeren hebt ghevonden met andere tooveraers ende tooveressen in diabolicque dansynghen ende vergaederynghe nemaer oock hebt betoovert drij peerden respectievelijck van Jan minne fs Gillis ende van Inghel de waghenaere waervan de twee van denselven minne de knoort zijn ghesteken⁽⁷⁾.

Van al twelch souffisantelijck is gheblecken soo bij uwe confessie als anderssins den rechten onghenoughen ende want tghone voorschreven niet lijdelijck en is sonder condigne punitie andere ten exemple.

Soo ist dat leenmannen van de prochie ende vrij eyghendomme van Olsene ghesien tproces criminel criminelijck ende extraordinairelijck beleet tusschen den bailluy causa officij hre ter eende sijde ende u : Joos verpraet fs Arents voornompt ghevanghenen verweerdere ter andere recht doende ter maenynghe van denselven bailluy hunnen rechten maenheere naer voor-

(7) Op hol gegaan.

gaende advys van rechtsgheleerde u condempneren van de plaetse uwer detentie gheslept te worden op een urbe ter plaetse patibulaire⁽⁸⁾ ende aldaer aen eenen hautenen staeck ghewoelt⁽⁹⁾ te worden tot datter de doot naervolght ende teynden dies u lichaem verbrant te worden mitsgaeders in de costen van den processe ende misen van justitie ende verclaerende uwe goederen waer die ghestaen ende gheleghen sijn gheconfisqueert ten proffijte van de gone die het behoort de voors. costen ende misen van justitie alvooren ghededucert.

Actum bij wijsdomme van dheer Heyndrick weytack Jacques stuvaert Joos vandeputte Jan minne Gillis wullaert Jan martens ende Jan van biebrouck mannen van den leene voorseyt desen vijfthienden January zesthienhondert eenenzestich.

II.

Omme dieswille dat ghij Maeyken de smedt fia Lowijs oft soo ghij anderssins ghenaeamt ofte ghetoeanaemt sijt, audt omtrent de twee en sessich jaeren jeghenwoordighe huusvrouwe van Jan rahou, u soo verre hebt vergeten van met den duyvel der hellen ghenaeamt Heyne uwen famillieren te maecken ende anne te gaen schriftelijck contract, twelck den duyvel heeft ghestelt bij gheschrifte op pampier dat hij bij hem hadde ende bij u daernaer is onderteekent met uw eighen bloet ghecommen uyt uwen duyme ofte handt, daertoe ghij ghenomen ende ghebesicht hebt een mes om deselve oeninghe te doene ende tvoorseyde bloet te crijghene, maeckende voor uw handteekenen een ende dat ghij bij tvoorseyde contract afsweerende Godt almachtich uwen Schepper ende Salichmaeckere, Siine ghebenedijde moedere ende alle Godts lieve heylighen, den duyvel hebt anghesworen ende u besheven onder zinn bewelt ende eerschappijie als tooveresse opden toeseigh bij denselven famillieren an Ul. ghedaen. Dat alsoo ghij proces waert hebbende jeghens eenen Lowijs de Smet fs Lievens, ter causen van coop van lande, twelch alsoo ghij secht aen voorn. Smet voor de tweede revse saut hebben moeten betaelen, daarin ghij seere waert murwererende, dat den voorn. uwen famillieren seyde,

(8) Geslept te worden van de plaats der opsluiting tot de strafplaats op een urbe = horde: vlechtwerk van tenen om iets voort te slepen (R. K. Kuypers — Woord. Ned. Taal p. 633).

(9) Dooddrukken met koorden.

dat hij wel saude maecten dar ghij Ul. proces saut winnen ofte ghelt geven om tselve te betaelen. Ghevende Ul. daerop dhant segghende sijt nu daerin gherust, sonder nochtans eenich ghelt thebben ontfanghen. Soo ghij seght Ul. eerst anghecommen te sijn achter de herberghe ghenaept DEN PAPEGAEY teynden het Cauterken in een haeghe, ghecleet seynde in grauwe cleederen, ende in de ghedaente van eenen jonckman, gheleden thien ofte twaelf jaeren, sonder dat ghij seght denselven ghekent te hebben, alswanneer hij met Ul. vleeschelijke conversatie heeft ghenomen ende noch diverschelijck daernaer. U ghevende ten voors. tyde een pampierken met grauwe poeder daerinne seghende dar ghij daermede saudt menschen ende beesten bederfven ende doen sterven; ende alsoo ghij veel appelen waert hebbende dat ghij die met het voornoemde poerken saudt bestrijcken in de blomme van deselve appelen. Dat ghij ook continueerende in U voors. quaet u niet alleene eenighe keeren hebt ghevonden met ander tooveraers ende tooveressen in diabolicque dansynghen ende vergaederynchen soo op den tooveressencnock tot Olsene, op den cnock bij Pauwel goeminne tot peteghem, omtrent alle veerthien daeghen eens, tusschen den dysendach ende swoensdaeghs snachts, alsoock viermael, namentlijck op de vier hooghtijden sjaers op het Eeckhaut op Ste Prs tot Gendt.

Nemaer het oock betoovert door het geven van deselve uwe appelen dhuisvrauwe van Gillis Wullaert, den soon van Jan Crombeen, dhuisvr. van Pr van Coppenholle, tkindt van Joos roose, tkindt van Jan de Bosch ende tkindt van Joos van den steene door tgeven van eenighe stucken van coucken, al wonende binnen de prochie van Olsene; mitsgaeders tkindt van Jacques van parijs, de coe van Lowijs de seyn met over den heur te strijcken. Soo oock de coeyen van Pr. van coppenolle daerdoore ghij hem saudt ontvonden hebben een deel van sijn boter ende een deel bij u gheprofiteert.

Voorts dat ghij seght niet alleene den voorn. uwen famillieren diverschen tuwen huuse ghecommen te sijne, u advertteerende dat ghij saudt ghevenghen worden, daerin ghij groote beroerte ende benauthijt waert hebbende; maer ook dat denselven u dickmael gaende naer DEIJNSE, op den wegh gheraden ende ghepersuadeert heeft ten fijne dat ghij saut versmoren in eene beke van selfs ter selver stont gheraeckende door tmaecken van eenighe cruysen.

Soo ghij oock commende van uwe voorn. dansynghen hebt ondertusschen uitgheblaesen eenich fenijn, twelch ghij seght ghediverteert te sijne in koppenghespinnen; dat alsoo vlieghende over de bogaerden, die soo hebt bedorfven, mitsgaeders behulplich gheweest door uwe tooverije fenijn ant haut te doen commen ende de aertvloeyen in het vlasch, van al twelch suffisantelijck is ghebleken. Soo bij uwe confessie als anderssins den rechten onghenoegen ende want tgone voorschreven niet lijdelijck is sonder condigne punitie ander ten exemple, soo ist dat leenmannen van de prochie ende vrij eighendomme van Olsene, ghesien tproces crimineel crimineelijck ende ordinairlijck beleet tusschen den Bailluy causa officie hre ten eender sijde ende u : maeyken de smet, fia Lowijs voornt. ghevanghene verdre ter andere, recht doende ter maenynghe van Sr Philips van biesbroeck Bailluy van de voorn. prochie ende leenhove, hunnen rechten maenheere naer voorgaende advijs van rechtsgheleerde, u condemneren van de plaetse uwer detentie ghevoert te worden op eenen waeghen ter plaetse patibulare ende aldaer aen eenen hauten staeck ghewoelt te worden tot datter de doot naervolght, ende teynden dies u lichaam verbrant te worden in asschen; mitsgaeders in de costen van den processe ende misen van justitie ende verclaeren uwe goederen waer die gesthaen ende gheleghen sijn soo leen als eervve gheconfisquiert te proffijten van gonen die het behoort de voors. costen ende misen van justitie, alvooren ghededuceert.

Actum bij wijsdomme van Joos van de putte, Gillis wullaert, Jan van biesbrouck, Anthonus de sloovere, Jan minne, Jan martens, ende Jacques stuvaert, mannen van den leene ende greffier desen twaalfsten february zesthienhondert eenentzestich. 1661.

III.

Ghesien tproces criminelijck ende ordinairelijck beleet voor leenmannen van den leenhove der prochie ende vrij eighendomme van Olsen tusschen Philips van biesbrouck, bailluy van den voors. leenhove hre causa officij ter eenre zijde jehghens Elisabeth de smet fia Anths verghe criminele ghevanghene voor tooveresse ter andere :

Leenmannen voorseyt recht doende bij advijs van rechtsgheleerde, wijsen ende bannen de verdghe uutten graefschep van

vlaenderen de tyt van thien jaeren de selve provincie te ruymen binnen derden daeghe ende dese prochie van Olsene binnen sonnenschijn naer slaeckynghe ter causen dat ghij verghe befaempt ende behamentlijck suspect sijt van te wesen eene tooveresse u condempneren in de costen van den processe ende misen van justitie ter tauxatie.

Actum ter maenynghen ende wijsdomme van Heyndrick weytack, Jan minne, Joos vande putte, Gillis wullaert, Jan martens, Joos adams, ende Anthonus de sloovere, mannen van den leene voorseyt ende greffier onderschreven desen dertichsten marty XCIc eenentzestich⁽¹⁰⁾.

J. STUVAERT, greffier.

NABESCHOUWINGEN.

De mensen uit de XVIIe eeuw, gedreven door het instinct van zelfbehoud, weerden van zich af wat het bestaan nadelig was. Wat door ervaring of door wetenschappelijke bevinding niet kon verklaard worden, schreef men toe aan een « kwade hand », geleid door een « boze geest ». De demon van het kwaad gebruikte dus mensen om de evennaaste nadeel te berokkenen. Deze kwade lieden werden aangezien als een gevaar voor het geloof en de orde. Daarom moesten ze verdwijnen.

De wetenschap heeft hedendaags een verklaring voor wat destijds buiten het bereik van het gewone verstand viel. Daarom zijn vele zaken uit hoger gemelde processen geen toverij. En daarom wekken ze eerder medelijden op dan gerechtigheid. Doch wat geheimzinnig is trekt nu nog de massa aan. De eenzaat die een tikje genegenheid zoekt, de zonderlinge, zijn te huidige dage nog het voorwerp van afschuw. En de charlatan verheugt zich in verering uit vrees. Zowel als in de XVIIe eeuw blijft hij die verdacht wordt niet in te stemmen met onze levensopvatting, een vijand, die best verdwijnt om onze rust, d. i. het bestaan, niet te storen.

A. CASSIMAN.

(10) Staatsarch. Gent. Olsene — Resolutieboek van den vrijen eigendomme, 134/320.

Iets over Huismerken in 't algemeen.

Huismerken, de mysterieuse tekens getrokken met de veder, zo op het eerste gezicht magische figuren zwart op wit, samengesteld uit een combinatie van rechte en schuine lijnen, ware geheimtekens, wat hebben zij niet reeds veel pennen in beweging gebracht om hun geheim te doorgronden! En nog is het laatste woord daar niet over gesproken of geschreven. Steeds opnieuw oefenen zij hun magische aantrekkingskracht uit, laten niet los, gelijk de onderzoeker niet los laat hun waren aard en betekenis te doorvorsen.

Van waar komen zij? Waartoe dienen zij? En wat is hun betekenis? Voorheen en thans.

Wij weten, dat zij worden aangetroffen over heel het Germaans gebied. Ter ondertekening en bekrachtiging van akten, in zegels, op familiewapens, meest van eigenerfde- en niet adellijke geslachten, aangebracht op huisraad en boerengereedschap, vee ook pluimvee, op de snēb van eenden, ganzen, zwanen, enz. bijv. in Noord-Holland, visschersmerken (Spakenburg), mees-tertekens (steenhouwers, metselaars, schilders, goud- en zilvermeden, enz.), legio op oude grafzerken en als eigendomskenmerk van graven in de grafboeken o. a. opgelegd in het archief van de Ned. Herv. Kerk in de Nieuwe Zijds Kapel te Amsterdam, aangebracht door middel van muurankers in de voorgevels van oude boerderijen o. m. in Zeeland, St.-Annaland, als versieringsmotief op antieke dekenkisten, kisten e. a. meubelstukken, gebinten, enz., enz.

Vele van deze (huis)merken hebben tot hoofdmotief het bekende Christusmonogram, hetzij geheel of gedeeltelijk, al of niet met toegevoegde horizontale, verticale of schuine lijnen, zelden aangevuld met punten en cirkeltjes, terwijl later ook als verwording gebogen lijnen werden toegevoegd, maar dan in 't bijzonder bij de geschreven en getekende merken, aangezien die gebogen onderdelen bezwaarlijk in te snijden en in te branden waren. Oorspronkelijk toch, werd het huismerk gekerfd of gebrand; ook wel bij schapen bijv. met verf op de wol of het voorhoofd aangebracht. — Omtrent het Christelijk karakter van deze aloude tekens kan o. m. worden verwezen naar de bijdrage van Ds W. Meyer in Ned. Arch. voor Kerkgeschiedenis, DI II,

afl. 2, nieuwe reeks, blz. 203-209 en het Maandbl. van het Geneal.-herald. Gen. : « De Ned. Leeuw », jrg. 1928, k. 122 : Het wapen der Zeeuwse familie de Jongh.

Hierbij dient opgemerkt, dat de oorsprong van het merkengebruik ongetwijfeld teruggrijpt tot den tijd ver vóór onze Chr. jaartelling en men hier te doen heeft met een **gekerstend** symbool gesproten uit den voortijd. Men zie daarover o. a. ook het uitvoerig artikel van D. Philips : Dieren in de Christelijke symboliek, in « Eigen Volk », jrg. 1936, met uitgebreide bronnenopgave.

Soms wordt het huiskerk ook wel onder den naam van **koopmansmerk** aangetroffen, aangezien vroeger in meerdere gevallen de kooplieden elk hun eigen merk hadden en dat aanbrachten of indrukten tot waarborg van hun koopwaar. Zo bijv. de Meppeler boterkopers, evenals in sommige streken de houtkopers e. a.

Een derde benaming is **poortersmerken**. (Nijmegen, enz).

Oorspronkelijk hebben we hier te doen met een **persoonlijk eigendomskenmerk van huis en goed**.

Daarna werd het **familieteken** als **zoodanig** (huiskerk); soms erfelijk, later.

Vervolgens **familiewapen** (erfelijk).

Vgl. Kits Nieuwenkamp : Europeesche Totem dieren, blz. 172 e. v.

Behalve als schildfiguur ziet men ook het huiskerk als helmteken verschijnen.

Deze tekens werden geboren uit een behoefte om zich van elkander te onderscheiden, m. a. w. de gemeenschap bediende zich ervan. De enkeling gebruikt geen teken, heeft het dan ook niet van node.

Het heeft een betekenis, welke slechts de ingewijde weet. Het zinnebeeld heeft dit verborgene niet direct; wel indirect bijv. bij de « verborgen sprekende » wapens. Het teken (merk) is dan ook geen zinnebeeld in den directen zin van het woord, doch een **merkteken**, geen beeld, doch een teken, merk.

Het teken geeft iets aan, een begrip en geen naturalistisch beeld als zoodanig. Het is zelf nog niets, het duidt iets aan. Waar geen « geheim » achter zit, dus niets « verborgen » is, daar kan ook geen teken zijn.

Oorspronkelijk hielden de huiskerken verband met de (stam)-

hoeve. In dit verband nog enkele voorbeelden bij de reeds genoemde waarop huismerken werden aangebracht. Zoo bijv. ingeknipt of gesneden in de ooren van huisdieren en in de zwemvliezen bij eenden, d. m. v. uitscheren in het vel van paarden, het met huismerken beschilderen van zakken, zelfs werden ze wel ingeplougd (Duitsland) in weiden, ingekerfd in hout en boomen en gestikt op (paarde)dekens en ander goed of ingeweven, ingeslagen op metalen voorwerpen en ingebrand op de horens van runderen. M. a. w. de toepassing was algemeen.

Van het huis, het stamerf gingen zij over in persoonlijk bezit en werden door de verschillende leden van de maagschap gebruikt. De eenvoudigste, oorspronkelijk dus oudste vorm werd aangenomen en toegepast door het hoofd der familie, waarbij veelal de jongere linies ditzelfde merk voerden met toevoeging van één of meerdere rechte of schuine streepjes ter onderscheiding; de voorloper van de zgn. « heraldische breuken » ter aanduiding van een jongeren tak. Hiervan zijn enkele voorbeelden aan te wijzen.

Daarna ontstonden de bereids door mij genoemde **meester-tekens**, alsmede de **handelsmerken**.

Hun afstamming van de runen is in meerdere gevallen aan te wijzen, zo niet te bewijzen.

Vóór 1795 verschenen merktekens (huismerken) in wapens, zo óók kruisjes, de zgn. « huiskruisjes ». Ook Karl Konrad Ruppel in Die Hausmarke, das Symbol der germanischen Sippe, Alfr. Metzner Verlag, Berlin, de bij uitstek bevoegde en wetenschappelijk onderlegde auteur, komt tot de conclusie, dat inderdaad de huismerken in 't algemeen, **dus niet slechts de rechtstandige- en schuinkruisjes in 't bijzonder**, in vroeger eeuwen als bekrachtigingstekens meerdere malen **aanwijsbaar** door analphabeten werden gebezigd! Zulks is dan ook geenszins « minderwaardig » wanneer men weet, **doch hetwelk niet steeds wordt erkend**, dat de bezegeling in 't algemeen, m. a. w. het toevoegen van zegels aan charters, aan perkamenten staarten of aan koorden, de zgn. uithangende zegels van edelen en ministerialen, **om van schout en schepenen niet eens te spreken**, werden aangehangen uit hoofde van bekrachtiging en... **niet** werden ondertekend, vanwege het feit, dat bedoelde middeleeuwse edelen en andere « gegoeden » uit die dagen de schrijfkunst **niet machtig waren**, aangezien als overbekend, meer in

't bijzonder de kloosterlingen zich daar uitsluitend mede bezig hielden. Wil men dus om de consequentie door te trekken nog een stapje verder gaan, dan zou men uiteindelijk kunnen zeggen, dat niet alleen de huismerken, doch óók de oudere wapens van de oude wapenvoerende geslachten oudtijds en dan vrijwel uitsluitend door onze gegoede, voorouderlijke ANALPHABETEN werden gebruikt ! Het valt daarom ook te betreuren dat onze heraldici deze feiten veelal over het hoofd menen te moeten zien !

In n° 2 van de Bibl. voor Geslacht- en Wapenk., uitg. Rutgers, Naarden, « De Huismerken », zegt de schrijver Mr R. van dat boekje op blz. 9, dat het huismerk in de plaats trad van den naam van een persoon, evenals oudtijds het geslachtswapen in de plaats van den naam trad; ja, eigenlijk den persoon vertegenwoordigde.

En op blz. 10, dat het bezegelen van acten eerst in de 19° eeuw uitstierf. In de middeleeuwen, gaat de schrijver voort, vergezeld het zegel niét de handtekening, maar trad in de plaats van de handtekening. — Het wapenzegel had dus rechtskracht van handtekening. — Verder zegt hij : Met het huismerk is het hetzelfde geval. In notariële acten vóór 1795 ten plattelande opgemaakt, komt naast de handtekening vaak het huismerk voor. — En nu komt er een volzin waar ik in 't bijzonder de aandacht op wil vestigen, nml. : **ALS DE ONDERTEKENAAR NIET SCHRIJVEN KAN VOLSTAAT HIJ MET ZIJN MERK.**

Zoals de auteur dit weergeeft, volgt hier dus uit, dat hij in die gevallen het huismerk als **analphabetenteken** kenmerkt en aanvaardt, evenals in die gevallen de wapenzegels in de middeleeuwen; waar ik het overigens, gezien het voorgaande, volkomen mee eens ben ! Lezen we echter één blz. verder, pagina 11, dan treft het ons, dat dààr te plaatse de schrijver de volgende opmerking maakt : **HET HUISMERK WAS DUS NIET ZOO MAAR EEN LIEFHEBBERIJ OF GELIJK TE STELLEN MET HET KRUISJE VAN HEM, DIE DE SCHRIJFKUNST NIET MACHTIG WAS**, terwijl hij voortgaat : maar het was een rechtsinstelling onzer voorouders. Ik voeg daaraan toe, dat is elk teken van rechtskracht, dus zowel het middeleeuws zegel, als het huismerk of elk ander merkteken door analphabeten gezet bij gelegenheid van een of ander **w e t**

tige rechtshandeling (TOT IN DE 19^e EEUW TOE)! De samensteller is hier dan ook in lijnrechte tegenpraak met het gestelde op de voorgaande blz., in zijn boekje blz. 10 en blz. 9. — Hij ziet ten slotte in de huismerken enkel maagschap- of stamtekens, familietekens, doch had hij daaraan toe kunnen voegen, met uiteindelijk een oorspronkelijke betekenis, blz. 27.

Uiteindelijk hebben we met het huismerk met een rechtsymbool te doen, aangezien zij in het gemeenschapsleven als rechtsgemeenschapstekens verankerd zijn.

Oorspronkelijk was het huismerk een teken van vrije geboorte, een teken der vrijheid, eigenerfd bezit, mede als gevolg uit het voorgaande, der stamhoeve.

In den baroktijd kwam de mode op, de initialen met het huismerk zelf te verbinden, getuigen o. a. de nog vele stempels en signetten uit dien tijd.

Vóór 1930 verscheen het lijvig werk in vier delen « Handbuch der Heraldik. Wissenschaftliche Beiträge zur Deutung der Hausmarken, Steinmetzzeichen und Wappen mit sprach- und schriftgeschichtlichen Erläuterungen nebst kulturgeschichtlichen Bildern, Betrachtungen und Forschungen » van Dr. jur. Bernhard Koerner (Starke, Görlitz 1929-1930). De opzet, het uitgangspunt van dit omvangrijke werk is onjuist en daarmee ook vele conclusies, waartoe de auteur komt. Koerner baseert zijn stellingen op den arbeid van den autodidact Guido (von) List, wiens methodes en beweringen door de « geijkte wetenschap » voor een goed deel terecht afgewezen worden. Zij hebben bij het huismerkenonderzoek veel verwarring gesticht. Het is hier echter niet de plaats daar dieper op in te gaan, hoewel terloops gewezen moet worden op de omstandigheid, dat we bij deze oorspronkelijk ernstig bedoelde studie van Koerner au fond NIET te doen hebben met de wezenlijke folkloristische-heraldiek, zelfs niet met een voorloper daarvan, doch met runentheorieën. Ten tweede ziet men in bepaalde kringen, al of niet met opzet, over het hoofd en negeert men hautain de INTUITIEVE WERKWIJZE waaraan, als bekend, de wetenschap als zodanig niet in één, doch in vele gevallen zeer veel te danken heeft. Stellingen bij intuïtie naar voren gebracht, waarop de wetenschappelijk onderlegde onderzoeker voortbouwde en waarbij later de erkenning kwam door

de gefundeerde wetenschappelijke bewijzen achterhaald, geruimen tijd na de **INTUITIEVE ONTDEK-KING!**

Bij den aanhef van deze algemene beschouwingen over huismerken stelde ik een drietal vragen :

Van waar komen zij?

Waartoe dienden zij?

En wat is hun betekenis?

Ik meen thans summier daar een antwoord op gegeven te hebben. Volledigheidshalve wil ik bij dezen nog even de aandacht vestigen in verband met de eerste vraag, op het merkwaardig boekje van ir. Jacques F. Overwijn te Dordrecht: « Onze Huis-en Graftekens zijn 10.000 jaar oud. Wat zeggen zij ons ». — Niet, dat ik het in alle opzichten met den geachten schrijver eens ben, integendeel, doch is deze uitgave te opmerkelijk, om haar in een artikel als dit stilzwijgend te laten voorbijgaan. Alleszins lezenswaard, dient de ernstige onderzoeker van deze interessante materia daar zeer zeker kennis van te nemen!

En thans, in de wapenkunde, zijn de merken in de geslachtswapens **DECORATIEVE MERKEN** geworden, een piëteitsvol aandenken en eerherstel ten volle waardig en waar reeds te lang veel te min aandacht aan werd besteed.

De bedoeling van dit opstel is dan ook onze lezers attent te maken op deze zinrijke en kunstvolle zede, met de bedoeling op die manier in eigen kring het huismerk meer bekendheid te verschaffen, in de hoop dat in de eerstvolgende afleveringen vele opgaven van huismerken zullen volgen en wie weet welke nieuwe gezichtspunten zich daarbij zullen openbaren en welk een belangstelling en rijkdom aan gegevens dit nog vrijwel braakliggende terrein zal opleveren. Want het wemelt van deze geheimzinnige en daardoor juist zo aantrekkelijke « hiëroglyphen » alom! Oók in Vlaanderland!

Dr Kits **NIEUWENKAMP.**

* * *

Nota van de Redactie : Over huismerken in ons land vermelden wij het schattig boekje van Dr E. Verstraete : **Huismerken en Sibbetekens in Vlaanderen.** N° 2 der Irwin-reeks, Uitgeverij De Burcht, 44 blz. + 9 buitentekstplaten. (Zie Oostvlaamse Folkloristische Bibliographie in Oostvl. Zanten, 21 jg., n° 1-2 (1946), blz. 24.)

Les Marionnettes des Champs-Élysées.

Ook Parijs wil niet ten achter blijven op Moskou en Londen wat de speelpop-cultuur betreft. In het land van de populaire Guignol heeft het Franse poppen-theater een vrij lange geschiedenis met de gekende mode-wisselvalligheden van hof en stad, waarin de Italiaansche bambochi « naer 's lands gelegentheid » werden verfranst, vervolkt of geminacht. Behalve Guignol viel er in de Franse volkskunst van de laatste tijd geen poppenspel van betekenis meer te vermelden. Thans schijnt daar verandering in te komen door de actie van een groep Franse oud-krijgsgevangenen in Duitsland, die in de gedwongen ballingschap hun aangeboren eigenschappen van « dramatisering » hebben gewijd aan poppenspel om hun lotgenoten op te beuren en te vermaken. Na hun bevrijding hebben ze zich opnieuw te Parijs verenigd en een herleving van het artistiek poppenspel bewerkt. Wat dan ook bij de opvoeringen van « Les marionnettes des Champs-Élysées » opvalt, is het hoog artistiek en literair gehalte van hun repertorium. Dat belet niet dat de speelparen : Henri en Yvette Cordreaux, Henry en Josane Grange zeer bekwame poppenspelers zijn en dat de regisseur Hubert Gignoux en ook de decorateur-costumier René Morel ons aller lof verdienen als knappe technici van het poppentheater, want alles : poppen, schermen, accessoires, belichting, muziek is eigen werk. Wat ze echter schenken is geen zuivere volkskunst meer en zeker niet in de eerste plaats kunst voor kinderen, ofschoon ze van plan zijn ook bijzondere voorstellingen voor kinderen in te richten. Hun teksten zijn meestal literaire teksten van bekende oude en moderne schrijvers. Gedurende de winter van 1945 is het Marionnettentheater van de Champs-Élysées te Parijs van wal gestoken met « Le Mariage forcé » van Molière in het Studio van de Champs-Élysées. In de schouwburg-milieu's van de Comédie française, van de Studio, de Club en de Balletten van de Champs-Élysées kende het nieuwe gezelschap een daverende bijval. Ook de pers was zeer ingenomen met deze proef.

Het eigenaardige van het nieuwe Franse poppenspel is dat wordt afgezien van het gebruik van draadpoppen. Het zijn uitsluitend handpoppen, die op twee speelplannen kunnen optreden, met één uitzondering evenwel, waarop we dadelijk de aandacht willen vestigen. Het programma, dat de « Marionnettes des

Champs-Élysées » op hun eerste tournee door België (Mei 1948), uitvoerden, is hetzelfde als dat van Parijs. De nummers waren : « Hortense couche-toi », van Georges Courteline; « La Jalousie du Barbouillé », van Molière; « Le Petit Retable de Don Cristobal », van Federico Garcia Lorca en « Les Mariés de la Tour Eiffel » van Jean Cocteau. Deze poppenspelstukken worden ingeleid, verbonden en ook besloten door de geestige dialogen van twee poppen : Compère en Commère, die bij gesloten doek op een lager gelegen speelplan hun fratsen uithalen. Het speeltempo van de poppen is natuurlijk geheel anders dan op een plateau met acteurs van vlees en bloed. Door belichting worden verbazende effecten bereikt. « Le Petit Retable de Don Cristobal » is het enige stuk dat door de Spaanse dichter Lorca opzettelijk voor het Spaans poppentheater werd geschreven. Het was zonder twijfel het best geschikt voor een vertoning met typische Spaanse poppen, zoals Don Cristobal en de Senorita, in oer-echte Spaanse (Andaloezische) Guignol-taferelen. Het optreden van de Directeur van het Poppenspel en van de Poëet als grote stok- of stangpoppen met door ondergrondse stangen bewogen armen (poupées à tringle) is een geniale vondst. Lorca (gefusilleerd tijdens de Spaanse burgeroorlog) schijnt deze interpretatie niet te hebben aangewezen voor de opvoering. Ze komt dus toe aan Hubert Gignoux.

Het programma-boekje vermeldt immers : « Pour marquer la différence de leur essence avec les personnages du jeu, nous avons jugé bon de les jouer avec des poupées à tringle dont le rythme majestueux, l'attitude hiératique et les proportions même, s'opposent à cette déformation forcée des poupées à gaines qui les rend à la fois si cocasses et si touchantes ». Persoonlijk vond ik dit optreden van de Directeur en van de Dichter als stokpoppen bijzonder geslaagd, overtuigender dan de nochtans spirituele, surrealistische stokpoppen met grammfoonhoornkoppen, die dienst deden als een modern pendant van het Antieke Koor in het stuk van Cocteau. Het stuk van Cocteau heeft vooral bewezen dat het poppenspel uitnemend geschikt is voor sociale satire, maar daarin juist ligt m. i. een gevaar voor de gezonde poppenspel-cultuur : nl. zich in dienst te stellen van een bepaalde ideologie.

De jonge compagnie van « Les marionnettes des Champs-Élysées », die zoveel kunstzinnigheid aan den dag legt, hoede zich voor dat euvel.

K.

XXV Volksspreuken en volksgezegden uit Meenen.

1. — Als twee personen in een gesprek op hetzelfde moment ineens dezelfde opmerking maken, zeggen zij lachend tot mekaar :
« **We zullen nog te gare slapen !** » (1942).
2. — Als iemand bij 't eten, het laurierblaadje, dat men bij de toebereiding van de spijzen heeft gebruikt, in zijn bord vindt, zegt men hem :
« **Ge zult Zondag niet mogen uitgaan !** » of
« **Ge zult Zondag mogen thuisblijven !** » (Mei 1942).
3. — Als het op den Zaterdag vóór Pasen regent, zegt de weerwijsheid :
« **Als 't up de Vontewiedinge regent, regent het zeven weken lang !** » (1945)
4. — Als verscheidene personen aan éénzelfde beuzelwerk bezig zijn, zegt men :
« **Drie begijnen om één ei te klutsen !** » (Jan. 1941).
- 5 — Om iemand, al spottend, een vaarwel toe te sturen, zegt men :
« **Salut en de kost,
En een eindje worst !** » of « **En een ende bloeworst !** ».
6. — Als iemand zich van jeukre beklagt, of wel iemand zich wil verontschuldigen, omdat hij de bewuste plaats niet onaangeroerd kan laten, wordt hem toegezegd of zegt hij zelf :
« **'t Staat geschreven en gedrukt,
Dat ge moet scharten waar dat 't jukt !** » (jeukt) (1943).
7. — Als twee personen mekaar kort opeen of op dezelfde dag tweemaal ontmoeten, zal ene der twee de andere toevoegen :
« **Den derden keer is 't boete** » of « **Den derden keer slacht boete !** »
Elders, te Gent b.v., zal men zeggen :
« **Den derden keer ? Trakteren !** ».

8. — Als men te Meenen zeggen wil dat het nog lang duren kan alvorens iets zal gebeuren of dat het nooit zal gebeuren, daar waar elders men spreekt van « 't jaar één, als d'uilen preken ! », zegt men :
 « 't Zal gebeuren (of 't zal af zijn b.v.) in 't jaar blok ! »
 (1944)
9. — Als men bij een of andere tegenvaller beduiden wil :
 « Ja, kon men alles op voorhand weten, men zou ook anders en navenant handelen », geldt de spreuk :
 « Dadde 't al op voorhand wist, ge zoet (zoudt) mee ne cent rike kommen ! » (rijk worden).
10. — Als men op het voetpad met de voet stoot tegen een straatkei, die wat uitsteekt, zegt men :
 « Daar ligt een nunneke begraven ! »
11. — Als er ergens ruzie in 't huishouden is, zegt men :
 « De kat zit in d'horlogie ! »
12. — Als iemand zijn beklag er over doet dat het koud is, antwoordt men hem spottenderwijze :
 « Da ge zeidt da ge zweet,
 Ge zoe (zoudt) geen kood' (koude) hên ! »
13. — Als iets zeer appetijtelijk ruikt, b.v. als men bij 't inkomen de geur van de smakelijke koffie opsnuift, gaat het :
 « Ai, 't riekt lijk een specie ! »
 (1945).
14. — Als men iemand wil beduiden dat hij niet moet treuzelen onder weg, maar vlug opstappen (een moeder b.v. aan het kind, dat een boodschap moet gaan doen) zal men zeggen :
 « Loopt en bêtje waa da 't effen ê ! »
 (1946)
15. — Iemand die zich uitrekt, zal mogen horen dat :
 « Leeg vel,
 Rekt wel ! »
16. — Aan de kinderen die hun eten niet willen opeten, zal de moeder zeggen, om ze er toe aan te zetten :
 « Haast u zeere, te feite (dadelijk) komt de Franschman,
 en die pakt alles meê ! »
 (1945).

17. — Op de markt b.v. zullen de verkoopers om de kijkklus-
tigen tot kopen aan te zetten, zeggen :
« **Wie gaat er zijn toote ne keer smouten ?** » (smouten,
invetten), om te beduiden : « **Wie gaat er nu eens een koop-
je doen ?** ».
Te Gent zou men spreken van « **nen hazaard te doen** » of
in Kortrijk van « **een batje doen** ». (Een uitverkoop heet
daar « **batjesweek** »).
18. — Aan een kind dat zich verveelt, en zanikend zegt :
« **'k Weet niet wat te doen !** », zal men antwoorden :
« **Kakken en broe'n,
Lijk d'hennekens doen !** ».
19. — Als iemand zegt : « **K ê dust !** » ('k Heb dorst) wordt
hem geantwoord :
« **Maakt da ge 't gat van de kanne kust !** ».
20. — Aan iemand die 't beste brokje eerst lust, en de rest laat
liggen :
« **Ge zijt nen artist in koekestuiten om boterhammen te
sparen !** ».
21. — Als iemand vraagt : « **Wie is dat ?** » en men hierop een
ontwijkend antwoord geven wil, zegt men soms :
« **'n Vrouwe, met 'n gat in heur mouwe !** ».
22. — Van iemand die scheel ziet, zegt men :
« **Hij kijkt naar Brugge om Gent te zien.** »
23. — Van iemand, die smoordronken is, zegt men :
« **Hij is snottepatat !** »
24. — Als bij een jong meisje het ondergoed van onder de
rok uitsteekt, voegt men haar al lachend toe :
« **We zullen zeker van 't jaar nog naar de bruiloft moeten
komen ?** ».
25. — Om te beduiden dat men onvermijdelijk nu en dan (li-
chamelijke) miseries heeft, en men die maar moet door-
bijten, zegt men :
« **Ach, ja, nen mensch en is geen crêmekerreke !** » (1948).

Zanten.

ALFONS en DAHLIA.

Eenen mensch mag zijn eigen niet beroemen,
Ofschoon hij was in 't uiterste geluk;
De malfortuin, die is zeer gauw gekomen,
Waarachter volgt eenen zwaren druk.

Alfons studeert om geestelijk te wezen,
Een eenig kind; zijn ouders machtig rijk;
Maar 's werelds lust kwam in zijn hart gerezen,
Verliet zijn studie, kwam in 't huwelijk

Met Dahlia, een dochter goed van zeden;
Kreeg van haar ouders eenen grooten schat,
Leefde met liefde in huwelijken vrede,
Alfons, die geld en veel verstand bezat,

Kiest koophandel om hem te verrijken,
Deed zijn commèrce bij den Indiaan,
Dit goed fortuin deed zijnen iever blijken
En zijne reis zeer wonderwel vergaan.

In 't huwelijk heeft Dahlia ontvangen,
Twee jonge' zoontjes, tot hun groot plezier,
Waar een jong paar het meeste naar verlangen;
Ze wierden opgevoed in goed manier.

Tot als Alfons moest op de zee gaan varen
Met zijn koophandel naar het Zuid of Oost,
Vraag Dahlia, zijn vrouw, om mee te varen
Met haar twee zoontjes tot vermaak en troost.

Maar op de zee, wat is hun overkomen!
Door een onweder, schrikkelijken orkaan,
Dat ieder wierd zijn geld en goed benomen;
Men zag het schip en mast in stukken slaan.

Al de matrozen riepen om genade,
Alfons die riep: « Heer Jezus, sta ons bij. »
Zij hebben Dahlia van 't schip gelaten
Tot in den boot met kerrem en geschrei.

Zij riep: « Ach, kinders, wij moeten verdrinken!
Adieu, Alfons, adieu, mijn waarde man! »
Zij zag het schip en al hun goed verzinken.
Alfons, die kwam al met een stuk daarvan.

Die na drie dagen is aan land gekomen,
Door Gods bestier in de Spaansche straat;
Maar Dahlia is van de zee genomen,
Door een koopman al uit het Fransche land.

Twee visschers, die daar langs passeerden,
Hebben Alfons mee naar huis geleid,
Tot hij was in staat om te marcheeren
En hem met droefheid naar zijn land bereid,

Waar hij hem bij den Bisschop heeft begeben,
Vraagde de gratie, klaagde zijnen nood
Om in den geestelijken staat te leven
In d'eenzaamheid, na vrouw en kinders' dood.

Hij heeft met tijd het priesterschap ontvangen,
Kiesde een dorpken aan eenen kant
Om bij de menschen, volgens zijn verlangen,
Te dienen tot hunnen onderstand.

Maar Dahlia bleef met haar zoontjes dolen
Door Frankrijk, wel zeven jaren lang;
Zij heeft haar kinders dagelijks bevolen
Te bidden voor hun vaders zaligheid.

Zij sprak: « Ach, kinders, wat zullen wij toch lijden,
Zoek toch voor mij een geestelijke op,
Uw moeder die moet van de wereld scheiden,
Haast u, mijn zoontje, 't is met mij gedaan! »

Het een is 't naaste dorpke toe geloopt,
't Ander bleef weenend bij zijn moeder staan,
Zij viel ter aarde, het zoontje heeft geroepen:
« Ach, Moeder, laat mij met U mede gaan! »

Het zoontje informeert en doet zijn klachten
Aan Heer Alfons, hij sprak: « Ach, priester zoet,
Kom bij mijn moeder en wil niet wachten,
Zij ligt ter aarde, waar ze sterven moet ».

Alfons beziet het kind, begint te beven
Dat bitter weende tot binnen zijn hart,
Hij heeft het als vader de hand gegeven
En vindt de moeder in laatste smart.

Hij heeft haar een weinig van de grond geheven
En sprak: « Vrouw, doet aan mij belijd;
'k Zal u in d'armen van Heere Jezus geven,
Zeg uwen naam en ook van waar gij zijt ».

Ze sprak: « Mijnheer, te Hemelfort geboren,
Over tien jaren wierd ik d'echte vrouw
Van Heer Alfons; 'k heb hem op zee verloren,
Als ik hem noem, dan sluit mijn hart van rouw ».

Hij sprak: « Ach, Dahlia en mijn twee kinders,
Ziet hier Alfons; ziet hier uw waarden man,
Herleef en wil uw droevige smart verminderen,
Schep moed, mijn vrouw, uw lijden is gedaan ».

De laatste spraak, die zij hem heeft gegeven:
« Ach, man, draag zorg voor ons twee kinders teer ».
In zijne armen is ze dood gebleven,
De kinders knielden bij hun moeder neer.

Hij sprak: « Ach, kinders, wil zoo niet weenen;
Ik ben uw vader, is uw moeder dood ».
Hij heeft het lichaam naar zijn huis gedragen
En doen begraven met veel droefheid groot.

Alle zijn goed stelt hij in goede handen
En zijn twee kinderen in de deugdzaamheid;
Hij doet aan God zijn laatste offerande,
Heeft aan de wereld adieu gezeid.

Door Gods bestuur komt in zijn gedachten
Van eenzaam in een wildernis te gaan,
Daar hebben de jagers hem dood gevonden
En spoedig deze droeve mare verspreid.

God heeft dees paar op d'aarde laten lijden
De grootste ellende in de jonge jeugd
En zal hen in het eeuwig woon verblijden
En samen loonen in de ware vreugd.

*
* *

Het liedje « Alfons en Dahlia », met zijn zes en twintig strofen, werd gezongen door mijn grootmoeder Regina De Maeschalck (geb. te Lokeren-Heiende, 4 Mei 1862; overl. te Zeveneecken, 13 Mei 1925). Mijne Tante, Martha van de Vijver, leerde het van haar en het is van deze, dat ik het liedje optekende te Zeveneecken op Sint-Pietersdag, 1946.

Ferdi VAN DE VIJVER.

Bondsleven.

PLECHTIGE INHULDIGING VAN DE SEKTIE VOOR LIKEURSTOKERIJ EN WIJNHANDEL (VERZAMELING VAN THORENBURG - MESTDAGH) IN HET MUSEUM VOOR FOLKLORE.

Op de openingsdag van de Gentse Feesten, Zaterdag 17 Juli 1948, werd op plechtige wijze, om 11 uur 's voormiddags, de nieuwe sektie voor likeurstokerij en wijnhandel in het Gents Museum voor Folklore, ingehuldigd. Deze bestaat uit de verzameling Van Thorenburg-Mestdagh, die, ingevolge een beslissing van de Gentse Gemeenteraad op 24 Mei 1948 genomen, door het Stadsbestuur werd aangekocht.

Een enige aanwinst voor het Museum. Ruimte ervoor werd gezocht en gevonden in het koor van de voormalige kerk der Paters Geschoeide Karmelieten, waarin thans ons Museum is ondergebracht. Ze vormt er thans met haar verschillende stands, waaronder vooral zijn te noemen : de winkel van de brandewijnstoker, de kuiperij, het spoelkot, het treffend, geheimzinnig lokaaltje van een alchimist-likeurstoker uit de 16^e eeuw, de stokerijen met hun kolven uit de 18^e eeuw, enz., waarnaast een hele verzameling flessen, koperen bekkens, vaten en alaan allerhande, een prachtig en benijdenswaardig geheel.

Er was een verheugende en grote belangstelling voor deze openingsplechtigheid.

De beheercommissie van het Museum voor Folklore had het genoeg te verwelkomen de Heer Van den Boogaerde, gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen, de Heer Emiel Claeys, burgemeester van Gent, de Heer Van der Stegen, ere-burgemeester, de Heren Verhelst, De Grootte, De Decker, Lammens, schepenen; de Heren Dr O. Van Hauwaert, Janssens, Roels, De Paepe, gemeenteraadsleden, de Heer Nowé, stadsarchivaris, de Heer Van Es, voorzitter, de Heer Prof. De Keyser, ere-voorzitter en L. Verlodt, secretaris van den Bond der Oost-Vl. Folkloristen; de Heer J. Boes, conservator van het Museum; Heer hoofdingenieur Colle; Dr Grijpdonck, kunstschilder Karel Van Lerberghe en Kan. De Keyser, leden van de Prov. Culturele Commissie; Cornelis, opperbaljuw; Mevr. De Smet en Mr Lampe, dekenin en deken der Lange Munt; ere-directeur Jules De Pue, dienstoverste Van der Sluys; Böss en Coppejans van het St. Jorisdig; ere-inspecteur De Coster, ere-leraar J. J. Van Hauwaert; toneelschrijver Henri Van Daele; de familie van Thorenburg en talrijke dames en heren belangstellenden, die met kennelijke nieuwsgierigheid de opening van de nieuwe sekte, die vooralsnog voor hun blikken door een zwart-wit lint was afgesperd, verbeidden.

Schepen J. Vermeulen, voorzitter van de Beheercommissie van het Museum, wendde zich volgenderwijze tot autoriteiten en genodigden :

Het zal wel niet nodig zijn dat ik er uw aandacht op vestig dat het geen louter stijlfornuul is noch een gelegenheidsgezegde, maar dat het zeer oprecht gemeend is wanneer de Voorzitter van de Beheercommissie van het Museum voor Folklore U vandaag verklaart dat hij zeer gelukkig is u hier te mogen begroeten om tot de plechtige opening van de nieuwe sekte voor likeurstokerij en wijnhandel, de zogenaamde collectie Van

Thorenburg-Mestdagh, over te gaan. Het is een schone dag voor ons. Door de aanwinst van deze verzameling werd het Gentse Museum voor Folklore terdege en in grote mate verrijkt.

Daarom past het dat ik, als Voorzitter van de Beheerscommissie, eerst en vooral U, mijnheer de Burgemeester en al mijn collega's in Schepencollege en Gemeenteraad, oprecht dank zeg voor de brede en weidse geste waarmede gij eenparig door het goedkeuren van de nodige kredieten het mogelijk hebt gemaakt deze verzameling voor onze stad aan te kopen en ze in ons Museum op te bergen. Alle minnaars van het zo beminnaarswaardige Gent, alle belangstellenden in de oude gebruiken en zeden, en ik ben er vast van overtuigd niet het minst, naderhand, het nageslacht zullen in deze dankbaarheid delen.

Ik dank ook de familie Van Thorenburg omdat ze begrepen heeft dat deze collectie Gent niet mocht verlaten en in één onzer eigen musea diende verder te worden bewaard.

De Folklore, Mevrouwen, mijne Heren, is als zovele achtenswaardige dingen, uitvindingen, ontdekkingen en dies meer, als liefhebberij begonnen. Maar die lieve, beminnelijke periode is ze ontwassen, en, zonder haar charme te verliezen, is ze tot een flinke wetenschap opgegroeid. De wetenschap namelijk van het Volksleven. Een kind van de romantiek, heeft zij, dank zij de algemeen-wordende en ruimere belangstelling voor de maatschappelijke vraagstukken en alle sociale verschijnselen, eens haar stoeien groeijaren voorbij, en om in de lijn te blijven van de algemene ontwikkeling van onze eeuw, die voor alles een diploma vereist, heeft zij, zooals het eerj net en begaafd twintigeeuws kind past, haar school- en leertijd volbracht en haar universitair diploma veroverd. Daarmede gewapend, staat zij bereid om haar sociale rol en roeping te vervullen. Want die heeft ze. Zij is samen met de geschiedenis, waarvan ze trouwens een meer en meer geschikte helpster is, een hulpwetenschap, de hoedster van de traditie en van den nationalen zin.

Meer en meer, door de omstandigheden zelf ertoe gedreven — en het is trouwens ook zeer goed — zien we ons verplicht in grotere ruimten, in Beneluxformaties en zelfs in continenten te gaan denken, maar dat neemt toch niet weg dat wij met onze lichamelijke kleinmenselijkheid toch aan een bepaalde kleine ruimte gebonden zijn, waarmede wij dagelijks in nauwer contact leven, waaraan we zowel moreel als materieel gebonden zijn, een omgeving waarvan we de kennelijke stempel dragen, aan het wel en wee waarvan we, willens, nillens deel hebben, onze naaste omgeving, onze gebuurte, onze stad, ons volk, ons land. Elk rechtgeaard mens is, zoals Vader Vondel zei, gehecht aan het nest waaruit hij gekipt is. Die gehechtheid, die ten slotte dan toch de ware grondslag vormt van de echte en gezonde vaderlandsliefde en evenzeer van elk gezond wereldburgerschap, te bevorderen, is de sociale zending van de Folklore. Geen ontwortelde cosmopoliten maar in hun eigen volk geankerde medeburgers zal zij vormen.

En zoals zelfs het schoonst en bestge vulde mensenleven toch maar de uitkomst is van vele kleine, dag-aan-dag gestelde daden, zo vormt ook de grondslag van deze wetenschap het nagaan van vele, misschien op zich zelf weinig-belangrijke gebruiken en geplogenheden, van liedjes en zegawijzen; zowel als het bestuderen van ogenschijnlijk zeer alledaags versleten gebruiksvoorwerpen. Niets wat den volke is, is ons te klein.

In het Museum, diensvolgens, wordt het nodige stoffelijke studiemateriaal van de folklore verzameld, bijeengebracht en gerangschikt, indachtig de oude spreuk: « Colligite fragmenta ne pereant ». Een oude spreuk. Maar toch nog niet zo oud als het oudste tot hiertoe gekende Museum, dat, naar het schijnt, van rond den Zondvloed zou dagtekenen en te Ur in Chaldea werd ontdekt.

Niets nieuws onder de zon, en daarom is het ook dat wij op moderne Gentse bodem die oude Chaldeeuwse traditie willen voortzetten, en dat wij verzamelen en trachten te bewaren wat anders zou dreigen te loor te gaan. En daarom is het ook dat wij deze nieuwe verzameling met vreugde in ons Museum hebben ingeschuurd. Omdat wij hier voor een collectie staan die, voor wat de likeurstokerij, de wijnhandel en de reeds stilaan verdwijnende kuiperij betreft, enig mag worden genoemd. Zij komt op een zeer gelukkige wijze de reeks verzamelingen van het Gentse Folkloremuseum over de stielen en de ambachten, aanvullen en verrijken. Die soort verzamelingen wordt inderdaad een kenmerkende eigenschap van ons Museum; naast de tinnenpotgieterij van De Keghel, waarvan men ook nergens de weerga vindt, hebben we hier reeds de oude drukkerij, de wasblekerij, de timmermanswinkel, de schoenlapperij, de blokmakerswinkel, de oude kruidenierszaak, zonder de enige achtiendeeuwse apotheek te vergeten.

En nu deze verzameling. Zij is, Dames en Heren, een typisch Gentse verzameling. Zij werd gevormd door de bezitters van één der gekendste Gentse wijnhandelfirma's, de firma Constant Van Thorenburg-Mestdagh. Alhoewel de verre oorsprong in Brugge ligt, waar de familie Mestdagh reeds in de 17e eeuw «winceurders en winlegghers of winbewerkers» waren. Zij waren het die door de Abten van Sint Baafs en Sint Pieters te Gent — die, zoals u weet de voornaamste wijnhandelaars van de plaats waren — zij waren het die door hen werden gelast hun Toursen wijn te zoeten. De Kantienberg op Sint-Pieters herinnert ons aan dien monachalen wijnhandel en hier in de verzameling zullen we u verscheidene — tot mijn spijt ledige — flessen tonen, die het merk der beide abdijen dragen. In 1827 komt de wijnbewerker J. Mestdagh zich te Gent vestigen en zijn enige dochter huwt in 1848 — juist honderd jaar geleden — Constant Van Thorenburg, wijnhandelaar en likeurstoker ter stede. Vier generaties van wijnhandelaars hebben aldus aan de vorming van deze verzameling het hunne bijgebracht. Ook de verzamelpassie was hun ingeboren, en daardoor komt het dat deze collectie zo rijk is aan oorspronkelijk materiaal. De Heer Constant Van Thorenburg, zoon, had zijn bijeengebrachte voorwerpen in een hoogst interessant en prettig-gemonteerd privé-museum een onderkomen bezorgd en, naast zijn algemene verzamelingen, er verscheidene merkwaardige ensembles of hersamenstellingen verwezenlijkt. Deze zijn het die, voorzien van het nodige passavant — want de accijnzen waakten — van uit het Prinsenhof naar hun nieuw verblijf in de Lange Steenstraat werden overgebracht, en opnieuw hier werden opgesteld. Hierbij moet ik een dankwoord richten aan de Heer Ernest De Pue, de meester-kuiper, die onze verzameling nog met menig interessant voorwerp uit eigen fonds heeft verrijkt, en ons bij het opstellen met raad... en daad heeft bijgestaan, want ook hetgeen in... duigen was gevallen, met eerste kennis van zaken weer heeft hersteld.

Naast de primitieve distilleerkolven van een likeurstoker uit de 16^e eeuw, zult u o. m. aantreffen een laboratorium uit de 17^e eeuw, een brandewijnstokerij uit de 18^e eeuw — dit is het pronkstuk uit de collectie — met daarbij nog het debietlokaal van een brandewijnstoker, de kuiperij en het spoelkot uit het begin der 19^e eeuw.

Dames en Heren, ik wil niet langer hierover uitweiden. U zijt gekomen om te zien en niet om te luisteren naar toespraken. De voorwerpen zelf zullen een voor U meer welkome taal spreken dan welke woorden ook. Maar alvorens ik aan de Heer Burgemeester eerbiedig het verzoek zou willen richten het lint door te knippen en de sekte in te huldigen, past het dat ik een woord van dank toestuur aan de Heer J. Boes, conservator van het Museum, die in den kortst mogelijken tijd de verzamelingen eerst wist uit te breken — wat ook altijd niet van een leien dakje liep, er waren zeer

zwaarwichtige patiënten bij, die zeer honkvast bleken te zitten — en dan ze dan weer zo keurig en nauwkeurig hier wist op te stellen; ik heb het van dichtbij gevolgd, het is geen kleine karwei geweest. U zult zelf onmiddellijk oordelen op welke mooie wijze hier alles in de verschillende ensembles tot zijn recht komt, maar dan moet ik evenzeer zijn trouwe medehelpers vernoemen de Heren Gustaaf Ghellinck, Gustaaf Windey, Leon Uytterhaghe en Josef Hijde. Zij hebben soms hard labeur gekend, want het plaatsen en verplaatsen van deze monumentale ketels en kuipen was geen kinderspel. Ook zij hebben niet alleen met eersteklas stielvaardigheid, maar met liefde en begrip gearbeid; zij halen eer van hun werk.

Ik dank u nogmaals, Dames en Heren, voor uw zo talrijke opkomst en voor de belangstelling in ons Museum betoond. Mag ik de heer Burgemeester verzoeken de afdeling officieel voor open te verklaren?

Hierop nam de Heer Burgemeester het woord om zijn dank uit te spreken aan al wie zich, bijverde om deze verzameling te verwerven en op te stellen. Hij noemde ook de collectie een mooie aanwinst voor het Museum van Folklore, dat daardoor nog meer aan waarde zal winnen. En uitte de wens dat de inhuldiging van deze collectie er toe zou mogen bijdragen om de aandacht niet alleen van de vreemde toeristen, maar ook van de Gentse bevolking zelve op het Museum te vestigen. Jammer genoeg moet inderdaad nog vastgesteld worden dat de Gentenaars zelf niet weten wat al bezienswaardige schatten in hun eigen stad ter verrijking van kennis en gemoed kunnen worden aangetroffen.

Daarna werd het symbolisch lint door de Heer Burgemeester onder de geamuseerde aandacht van de aanwezigen doorgeknipt en de nieuwe sektie voor open en toegankelijk verklaard.

Onder leiding van de Heer Conservator Boes werd door autoriteiten en genodigden de verzameling in ogenschouw genomen. Het was voor allen een revelatie. We hoorden niets dan lof over inhoud en opstel.

Nadat de dames en heren met veel belangstelling in het — helaas droge — likeurcentrum hadden vertoefd, werd in de oude herberg van het Museum aan de aanwezigen een « pintje dek », dat zeer in de smaak viel, geoffreerd. Er werd daar nog in gezellige atmosfeer — het orgelke uit de oude doos wierp er zijn metalen lieken eens tussen en de zageman diende niet (tenzij ten aanschouwelyken titel) in gang gezet — nog lang nagepraat.

Er viel zon door de hoge vensters. Het was een mooie dag in de annalen van het Museum.

Zanten.

ENKELE VOLKSNAMEN VAN PLANTEN (Meenen).

Meide = Kamillebloem (*Chamomilla matricaria*).

Dertien Apostelen = Gladiolen (*Gladiolus communis* L.).

Stansemeien = Seringen (*Syringa* L.).

Rodze of Jezusgras = Duizendknoop (*Polygonum persicaria*).

Voyageurkes = de aren van de in 't wild groeiende Veldgerst (*Hordeum secalinum* Schrab). Men steekt, als plagerij, de aren in iemand's mouw of nek en door de lange naalden kruipen of « voyageeren » ze langs om verder, bij elke beweging van arm of rug.

BOEKBESPREKING.

SUYKENS (A). *Fransé Revolutie en Boerenkrijg in Klein-Brabant. Met een voorbericht van Dr Jan Lindemans, lid der Kon. Vlaamse Academie voor Letterkunde. Uitgave van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel, Drukkerij A. Hessens, 1948, 247 blz. Geïllustreerd met 16 afbeeldingen en schetsen en één buitentekstkaart. Prijs: 150 fr. te storten op postrekening n° 2801.36 van H. De Vis, Laken.*

De 150e verjaring van de Boerenkrijg zal dit jaar in talrijke gemeenten van het Vlaamse land luisterrijk herdacht worden en zal ongetwijfeld de aanleiding zijn tot het verschijnen van enkele studiën over de wanhopige strijd onzer boeren van 1798 tegen de Franse overweldiger, strijd die ontbrandde in het Waasland en het Dendermondse, waar het ras gedempt werd, zijn eerste en glansrijke fase beleefde in Klein-Brabant, om bloedig te eindigen in de Antwerpse en Limburgse Kempen, waar de boeren, verstoken van alle buitenlandse hulp en van de steun der steden, onvermijdelijk in de worsteling tegen de Republikeinse kolos de nederlaag, de verplettering tegemoet gingen.

De Heer A. Suykens leverde in dit mooi uitgegeven boek een grondige, flink gedocumenteerde en zelfs voor de gewone lezer zeer bevattelijke en boeiende studie over het eerste deel van dat somber epos onzer Vlaamse boeren, nl. de strijd in de streek gelegen tussen Schelde en Rupel en de Willebroekse vaart, het Klein-Brabant van heden, waarvan de kern het oude Land van Bornem is, dat tot in de jaren 1790 tot Vlaanderen behoorde. In deze driehoek werden vier bloedige gevechten geleverd: dat van St. Amands, dat van Willebroek, dat van Klein-Willebroek en dat van Bornem, waarin de boeren onder de leiding van de gebroeders Rollier (Emmanuel-Benedikt en Juliaan) bewijzen gaven van taktisch en strategisch doorzicht en vooral van leeuwenmoed, de moed der wanhoop!

Deze studie treft des te meer en schijnt zo actueel, omdat er toestanden in terug gevonden werden, die wij ook gedurende de meer dan vierjarige bezetting van 1940-44 gekend hebben. Daarom tevens begrijpen wij beter dan de vorige geslachten de gemoedstoestand onzer boeren van 1798, gemoedstoestand die S. zeer nauwkeurig ontleeft.

Dit werk is dan ook een kostbare bijdrage tot de geschiedenis van de Franse overheersing in België. Wij bevelen het onze leden zeer aan en drukken de hoop uit, dat ook de Boerenkrijg in het Waasland en in het Dendermondse binnenkort met zulk een omstandige en grondige studie als deze zou bedacht worden.

F. V. ES.